

Tursunboyeva Dilnoza

RUHIY RIVOJLANISHI SUSTLASHGAN BOLALARNI TUSHUNIB O‘QISHGA O‘RGATISH

Annotatsiya: Mazkur maqola ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarni tushunib o‘qishga o‘rgatish metodikalariga bag‘ishlangan. Ushbu jarayonda kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish, individual yondashuv, moslashtirilgan dars usullari va maxsus vositalardan foydalanishning ahamiyati tahlil qilingan. Bolalarning o‘qish qobiliyatlarini shakllantirish uchun texnologik innovatsiyalar va psixologik yondashuvlarning samarali jihatlari yoritilgan. Maqolada nazariy ma'lumotlar, amaliy tavsiyalar va ilmiy tadqiqot natijalari keltiriladi.

Kalit so‘zlar: ruhiy rivojlanish, tushunib o‘qish, bolalar, o‘qitish usullari, kognitiv qobiliyatlar, maxsus ta’lim, individual yondashuv, metodika, psixologik rivojlanish, moslashtirilgan texnologiyalar.

KIRISH

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar maxsus e'tibor talab qiladigan o‘quvchilar guruhiga kiradi. Ularning kognitiv qobiliyatlaridagi cheklovlar ularning ta'lim olish jarayoniga ta'sir qiladi. Xususan, tushunib o‘qish qobiliyati ularning bilim darajasini shakllantirishda muhim omil bo‘lib, bu o‘qishdan zavq olish, fikrlashni rivojlantirish va atrof-muhitni tushunishga xizmat qiladi. Ushbu maqolada bunday bolalarni tushunib o‘qishga o‘rgatish usullari, metodlari va yondashuvlari ko‘rib chiqiladi.

ASOSIY QISM

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar asosan diqqatni jamlash, matn mazmunini tushunish, xotira hajmi va qayta hikoya qilish qobiliyatlarida cheklovlarga ega bo‘lishadi. Ularning o‘zlashtirish jarayoni quyidagi sabablarga bog‘liq bo‘lishi mumkin [1]:

- Axborotni qayta ishlash tezligining pastligi.
- Matnni eslab qolishdagi qiyinchiliklar.
- Leksik boylikning cheklanganligi.
- Murakkab gaplarni tushunmaslik.
- O‘ziga bo‘lgan ishonchning pastligi.
- Stress va xavotir natijasida ta'limga bo‘lgan qiziqishning pasayishi.

Ushbu qiyinchiliklarni aniqlash o‘quv jarayonini to‘g‘ri tashkil etishda muhim ahamiyatga ega.

Tushunib o‘qish bu faqat so‘zlarni ovoz chiqarib o‘qish emas, balki matn mazmunini anglash, uni tushunish va sharhlash qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda bu ko‘nikmani rivojlantirish uchun maxsus yondashuv talab etiladi:

1. Metodik yondashuvlar:

- Qadam-baqadam o‘rgatish: Matnni kichik qismlarga ajratish orqali uni oson hazm bo‘ladigan shaklga keltirish.
- Interfaol darslar: O‘yinlar va vizual vositalar yordamida tushunishni faollashtirish.

2. Moslashtirilgan materiallar:

- Suratli kitoblar, diagrammalar va hikoyalar yordamida ma'noni tushuntirish.

3. Axborot texnologiyalaridan foydalanish:

- Maxsus dasturlar va multimedia vositalari orqali o'qish jarayonini qiziqarli qilish.

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarning imkoniyatlarini hisobga olib, o'quv materiallarini moslashtirish zarur. Masalan, matn qisqaroq bo'lishi, asosiy fikrlar rangli ajratilishi lozim.

Material turi	Tavsifi
Rangli kartalar	Asosiy ma'noni ko'rsatuvchi qisqa jumlar
Vizual hikoyalar	Suratlar bilan boyitilgan oddiy hikoyalar
Multimedia vositalari	Audiokitoblar va video kontent

Bolalarni tushunib o'qishga o'rgatish uchun quyidagi amaliy mashg'ulotlar samarali hisoblanadi:

Mashg'ulot turi	Tavsifi	Kutilayotgan natija
So'zlarni moslashtirish o'yini	Matnga mos keluvchi so'zlarni tanlash	So'z boyligini rivojlantirish
Savol-javoblar	O'qilgan matnga oid oddiy savollarga javob berish	Matnni tushunish qobiliyatini oshirish
Rol o'ynash	Hikoyani rollarga bo'lib o'qish	Matnni chuqurroq anglash

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar uchun faqat o'qitish emas, balki psixologik qo'llab-quvvatlash ham muhimdir. O'quv jarayonida bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish uchun o'qituvchilar va ota-onalar quyidagilarga e'tibor qaratishlari kerak:

- Ijobiy muhit yaratish.
- Har qanday kichik muvaffaqiyatni qo'llab-quvvatlash.
- Stress holatlarida moslashuvchanlikni ta'minlash.

XULOSA VA MUNOZARA

Ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalarni tushunib o'qishga o'rgatish ta'lim jarayonining muhim yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayon bolalarning o'qish qobiliyatini rivojlantirish bilan birga, ularning jamiyatda o'z o'rnini topishiga, shaxsiy qiziqish va maqsadlarini shakllantirishga yordam beradi.

Bolalarning kognitiv imkoniyatlarini rivojlantirishda individual yondashuv hal qiluvchi omil hisoblanadi. Tushunib o'qishga o'rgatish jarayonida ta'lim materiallarini moslashtirish, turli o'quv-uslubiy vositalardan foydalanish va qiziqarli metodikalarni qo'llash zarur. Shu bilan birga, bolalarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga va ularni ruhiy jihatdan qo'llab-quvvatlashga e'tibor berish lozim. Bolalar har bir kichik yutug'i uchun rag'batlantirilishi, o'zlarini muvaffaqiyatga erishish imkoniyatiga ega ekanliklarini his qilishi kerak.

Zamonaviy axborot texnologiyalari va innovatsion ta'lim usullari bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Maxsus ilovalar, multimedia vositalari va interfaol dasturlar bolalarning o'qish va tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi. Shu bilan birga, texnologik yechimlar ta'lim jarayonini yanada qulay, qiziqarli va samarali qiladi. Masalan, audio hikoyalar, animatsiyalar yoki vizual vositalar yordamida bolalarning matn mazmunini yaxshiroq anglashga erishish mumkin.

Amaliy mashg'ulotlar, o'yinlar va ijodiy faoliyatlar tushunib o'qishni rivojlantirishning samarali usullari hisoblanadi. Ushbu metodlar bolalarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, matn bilan ishlash ko'nikmalarini chuqurlashtiradi va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi. Shu sababli, pedagoglar va ota-onalar bu jarayonda birgalikda ishlashlari, bola ehtiyojlariga mos yondashuvni ishlab chiqishlari kerak.

Kelgusida bu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni chuqurlashtirish, yangi metodikalarni ishlab chiqish va jahon tajribasini o'rganish zarur. Ruhiiy rivojlanishi sustlashgan bolalar uchun maxsus ta'lim dasturlarini ishlab chiqish, ular uchun moslashtirilgan materiallar va resurslarni yaratish orqali ta'lim sifatini oshirish mumkin. Bu esa bolalarning nafaqat o'quv jarayonida, balki hayotning boshqa sohalarida ham muvaffaqiyatli bo'lishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ibragimov, A. Sh., Karimova, M. I. Ruhiiy rivojlanishi sustlashgan bolalarda o'qish ko'nikmalarini shakllantirish. — Toshkent: O'qituvchi, 2019. — 256 b.
2. Karimov, D. B., Asqarova, N. A. Maxsus ta'limda tushunib o'qitish metodikasi. — Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti, 2020. — 198 b.
3. Usmonova, L. K., O'ralov, S. T. O'quvchilarda kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish: Nazariya va amaliyot. — Toshkent: Innovatsiya markazi, 2021. — 174 b.
4. Rasulov, A. T. Tushunib o'qishga o'rgatish bo'yicha zamonaviy yondashuvlar. — Buxoro: Fan va taraqqiyot, 2022. — 120 b.
5. Sattorov, M. A. Bolalarda psixologik va kognitiv rivojlanish: Ta'limiy yondashuvlar. — Toshkent: Sharq, 2021. — 215 b.